

E-ISSN: 2455-1511
IFSIJ IF: 5.355
www.simrj.org.in



Sanskriti International Multidisciplinary Research Journal
(SIMRJ)

International Peer Reviewed, Refereed, Indexed E-Journal



March, 2025 Special Issue



The Constitution of India: Past, Present and Future



Excutive Editor

Mr. Sachin S. Bolaikar

Shikshanmaharshi Bapuji Salunkhe Mahavidyalaya, Karad

Guest Editor

Principal Prof. (Dr.) Satish Ghatge

Chief Editor: Captain (Dr.) Mahendra Kadam-Patil

(SIMRJ)



Sanskriti International Multidisciplinary Research Journal

(SIMRJ)

International Peer Reviewed, Refereed, Indexed E-Journal

E-ISSN: 2455-1511 IFSIJ IF: 5.355 www.simrj.org.in

March, 2025 Special Issue

The Constitution of India: Past, Present and Future

Excutive Editor

Mr. Sachin S. Bolaikar

Guest Editor

Principal Prof. (Dr.) Satish Ghatge

Associate Editor

Associate Editor

Associate Editor

Mr. Gorkah B. Gaikwad

Dr. Dadasaheb K. Ghadge

Dr. Maruti S. Suryawanshi

Shikshanmaharshi Bapuji Salunkhe Mahavidyalaya, Karad

PEER REVIEW POLICY

SIMRJ will send a copy of research work to the editorial board. The board will verify the same according to the rules of research methodology. Then plagiarism in the work will be checked. In case if the research methodology is not followed properly by the researcher, message will be given to the researcher and he/she will be asked to revise the work in a stipulated period.

After checking research methodology and plagiarism, the work will be sent to the Peer Review Committee. SIMRJ do not disclose the details of researcher to Peer Review Committee. The Peer Review Table will be displayed online according to the criteria decided by the Editorial Board. After the approval by Peer Review Committee, the research work will be published in the Issue. In case if any instructions received from Peer Review Committee, the same will be forwarded to the researcher and he/she will be asked to clear the matter. Editorial Board of SIMRJ will be the final authority to decide whether a research work is to be published or not.



The Constitution of India: Past, Present and Future

Sr. No.	Name of the Research Paper	Author Name	Name of the College	Page No.
1.	भारतीय संविधानासाठीचा उद्देशाचा उराव	प्रा.शीला बाळासाहेब इंगवले.	आर्ट्स अँड कॉमर्स कॉलेज, कडेपूर ता.कडेगाव., जि.सांगली	5
2.	भारतीय संविधान आणि सामाजिक न्याय	Dr.Hanumant Phatak	Associate Professor & Head, Department of Political science Tuljaram Chaturchand College,Baramti,Dist.-Pune	11
3.	भारतीय संविधान निर्मितीतील स्त्रियांचे योगदान : एक ऐतिहासिक अध्ययन	चंद्रशेखर काशिनाथ काटे	महावीर महाविद्यालय, कोल्हापूर	15
4.	भारतीय राज्यघटनेची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी व उद्देशपात्रिका: एक अवलोकन	प्रा. पूजा दत्तात्रय बुवा	राज्यशास्त्र विभाग पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय, तासगाव	20
5.	"भारतीय लोकशाहीतील राज्यघटनेची 75 वर्षे: एक पुनरावलोकन"	डॉ. विलास साळुंखे	सहायक प्राध्यापक (राज्यशास्त्र), पद्मभूषण डॉ.वसंतदादा पाटील महाविद्यालय,तासगाव.	26
6.	"भारतीय लोकशाहीतील सामाजिक समता: राज्यघटनेची भूमिका"	प्रा.दिपाली शंकर वाघमारे	सहायक प्राध्यापक(समाजशास्त्र),बापूजी साळुंखे महाविद्यालय,कराड	30
7.	भारतीय संविधानातील सामाजिक न्यायाची भूमिका आणि वास्तव	डॉ. नागनाथ महादेव चोबे	सहाय्यक प्राध्यापक, राज्यशास्त्र विभाग आर्ट्स, कॉमर्स अँड सायन्स कॉलेज, नागठाणे	34
8.	"शाश्वत विकास ध्येय २०४७ आणि भारतीय संविधान"	प्रा.डॉ.नारायण आनंदा सकटे	सहाय्यक प्राध्यापक - वाणिज्य राजे रामराव महाविद्यालय, जत (सांगली)	41
9.	भारतीय संविधान लोकशाही आणि धर्मनिरपेक्ष संमिश्र भारतीय राष्ट्रवाद	डॉ.बी. एम. डहाळके	राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख राजे रामराव महाविद्यालय, जत	45
10.	पंचायत राज आणि महिलांचे राजकीय सक्षमीकरण	अवधूत बाबासो टिपुगडे	शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर.	49

पंचायत राज आणि महिलांचे राजकीय सक्षमीकरण

प्रस्तावना.

अनेक देशांमध्ये महिलांना अजूनही मालमत्ता वारसाहक्काने मिळवण्याचा, जमीन घेण्याचा, शिक्षण घेण्याचा, कर्ज मिळवण्याचा, घराबाहेर काम करण्याचा, प्रजनन क्षमता नियंत्रित करण्याचा अधिकार नाही. घरगुती किंवा सामाजिक पातळीवर निर्णय घेण्याच्या प्रक्रियेत त्यांचे प्रतिनिधित्व अजूनही मोठ्या प्रमाणात कमी आहे. महिलांच्या उच्च दर्जाच्या जीवनमानाच्या शक्यता सुधारण्यासाठी सामान्य उत्पन्न निर्मिती प्रकल्पांद्वारे सक्षमीकरण स्पष्ट पणे अपुरे आहे. जागतिक बँकेने सक्षमीकरण हे गरिबी कमी करण्याच्या प्रमुख घटकांपैकी एक आणि प्राथमिक विकास सहाय्येच्या मध्यात म्हणून ओळखले आहे. बँकेने विकास मदतीमध्ये लिंग मुख्य प्रवाहात आणण्यास देखील प्राधान्य दिले आहे. आणि या उद्देशाने एक महत्वाकांक्षी धोरण राबविण्याच्या विचार केला आहे. महिला सक्षमीकरणाला विकास मध्यात मानून प्रोत्साहन देणे हे महत्वाचे मानले आहे.

सामाजिक न्याय हा मानवी कल्याणाचा एक महत्वाचा पैलू आहे आणि महिला सक्षमीकरण हे इतर उद्दिष्टांसाठी एक साधन आहे. उदाहरणार्थ, जागतिक बँकेच्या अलिकडच्या धोरण संशोधन अहवालात, लैंगिक समानता ही स्वतःच विकासाचे उद्दिष्ट म्हणून ओळखली जाते आणि वाढीला चालना देण्यासाठी. गरिबी कमी करण्यासाठी आणि चांगल्या प्रशासनाला प्रोत्साहन देण्यासाठी एक साधन म्हणूनही ओळखली जाते. गेल्या दशकात अनेक उच्च-स्तरीय आंतरराष्ट्रीय परिषदांमध्ये मांडलेल्या धोरणात्मक विधानांमध्ये महिला सक्षमीकरणाला पाठिंबा देण्यासाठी ठराव मांडण्यात आला आहे.

भारतात लैंगिक समानतेचे तत्त्व भारतीय संविधानात प्रस्तावना आणि मूलभूत अधिकारांमध्ये समाविष्ट आहे जिथे संविधान महिलांना दर्जा प्रदान करते. आणि १९९० मध्ये संसदेच्या कायद्याद्वारे महिलांचे हक्क आणि कायदेशीर हक्कांचे रक्षण करण्यासाठी स्थापन करण्यात आलेला राष्ट्रीय महिला आयोग हा महिला सक्षमीकरणासाठी आणि हक्क सुनिश्चित करण्यासाठी सर्वोच्च संस्था मानली जाते. सलग पंचवार्षिक योजनांमध्ये महिलांना आर्थिकदृष्ट्या मजबूत करण्यासाठी प्रयत्न केले गेले आहेत. तसेच सामाजिक स्तरानुसार महिला बहुतेक ग्रामीण भागात पुरुषांच्या तुलनेत खालच्या स्तरावर राहतात.

मानवी विकासाच्या इतिहासात, स्त्री पुरुषांइतकीच महत्वाची राहिली आहे. खरं तर समाजात महिलांचा दर्जा, रोजगार आणि काम हे राष्ट्राच्या एकूण प्रगतीचे सूचक आहे. राष्ट्रीय कार्यात महिलांच्या सहभागशिवाय, देशाची सामाजिक, आर्थिक किंवा राजकीय प्रगती खुंटेल. ही वस्तुस्थिती अशी आहे की बहुतेक महिलांची घरगुती भूमिका आर्थिक बाबीसंदर्भात आणि कुटुंबासाठी अतिरिक्त उत्पन्न मिळविण्यासाठी त्यांच्या कौशल्याचा आणि श्रमाचा वापर केला जातो. ज्यामुळे कुटुंबाला एक चांगले जीवन जगता येते. महिलांना समाजाचा दर्जा हा पुरुषांच्या बरोबरीने मानला जातो. कुटुंब चालवणे, संगोपन करणे, अन्न देणे, शेतीची कामे करणे, पाळीव प्राण्यांची काळजी घेणे इत्यादी घरगुती कामे हाताळणे यासारख्या जबाबदाऱ्या त्यांच्याकडे आहेत. आणि विविध प्रकारची कर्तव्ये पार पाडतात. आता महिलांना अधिक जबाबदारीने पार पाडण्याची सर्वात महत्वाची भूमिका म्हणजे राजकारणात सक्रिय सहभाग. महिलांचे राजकीय सक्षमीकरण ही त्यांच्या प्रमुख प्राधान्यांपैकी एक असली पाहिजे आणि सरकार आणि समाजाने महिलांना राजकीय क्षेत्रात सहभागी करून घेण्यासाठी अशा प्रकारे पावले उचलली पाहिजेत. त्यासाठी, स्थानिक स्वराज्य संस्थांमध्ये सहभाग हा सुरुवातीचा टप्पा आहे कारण त्या ग्रामीण लोकांच्या जवळ आहेत. पंचायती राज संस्था नेहमीच सुशासनाचे साधन मानल्या गेल्या आहेत आणि ७३ वी घटनादुरुस्ती या आशेने करण्यात आली की यामुळे चांगले प्रशासन होईल आणि अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती आणि महिलांसारख्या समाजातील वंचित घटकांना राजकीय संधी मिळेल. विकेंद्रित लोकशाही स्वराज्याच्या तळागाळातील घटक म्हणून काम करणाऱ्या पंचायती राज संस्थांना ग्रामीण भारतातील सामाजिक-आर्थिक परिवर्तनाचे साधन मानले गेले आहे. स्थानिक पातळीवर १९९२ च्या ७३ व्या घटनादुरुस्ती कायद्याने निर्णय घेण्यामध्ये आणि विकासाच्या योजना तयार करण्यात आल्या आणि महिलांच्या सहभागासाठी दोन महत्वाच्या तरतुदी केल्या आहेत. या दुरुस्तीने अशी तरतूद केली आहे की किमान एक तृतीयांश महिला पंचायतीच्या सदस्या आणि अध्यक्ष असतील. सामाजिक-आर्थिक विकास घडवून आणण्यासाठी तळागाळातील लोकांचा सहभाग हा सर्वात महत्वाचा मार्ग आहे. पंचायतीकडे सत्तेचे विकेंद्रीकरण हे लोकांना सक्षम बनवण्याचे आणि निर्णय प्रक्रियेत सहभागी करून घेण्याचे एक साधन म्हणून पाहिले जाते. स्थानिक संस्था लोकांच्या जवळ असल्याने स्थानिक गरजांना अधिक प्रतिसाद देऊ शकतात आणि संसाधनांचा चांगला वापर करू शकतात. शासनात मोठ्या प्रमाणात सहभाग असेल तरच देशातील लोकशाही व्यवस्था सुनिश्चित केली जाऊ शकते. म्हणूनच, हे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी, भारतात पंचायती राज म्हणून ओळखली जाणारी लोकशाही विकेंद्रीकरणाची प्रणाली सुरू करण्यात आली आहे.

The Constitution of India: Past, Present and Future

Sanskriti International Multidisciplinary Research Journal

E-ISSN: 2455-1511 IFSIJ IF: 5.355 www.simrj.org.in

March, 2025 Special Issue

Page-49

International Peer Reviewed, Refereed, Indexed E-Journal